

**РЕЦЕНЗИЯ ОТ ПРОФ. Д-Р АДРИАНА БЛАГОЕВА
НА ДИСЕРТАЦИЯТА НА ИВА ГЕОРГИЕВА НА ТЕМА
„БОНЧО БОЧЕВ, ХОР „БОДРА СМЯНА” И ПРАКТИКАТА НА
ДЕТСКИТЕ ХОРОВЕ В БЪЛГАРИЯ (40-ТЕ – 70-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК)”
ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР”**

Ива Георгиева е родена в Бургас. Завършва националното училище за музикално-сценични изкуства „Проф. П. Владигеров” – Бургас със специалност пиано и гимназията за романски езици „Г. С. Раковски” – Бургас с италиански език като самостоятелна форма на обучение. По-късно завършва Националната музикална академия „Проф. П. Владигеров” – София с две специалности – бакалавър по звукорежисура, звуков и медиен дизайн и магистър по хорово дирижиране. През периода 2017 – 2023 г. е редовен докторант в Института за изследване на изкуствата към БАН. От 2017 г. досега е корепетитор в хор „Бодра смяна” към Националния дворец на децата. Участвала е в различни курсове и обучения, свързани с хорово дирижиране и работата с деца; има натрупан опит като хорист, корепетитор и хормайстор в различни вокални формации. Изявява се и като пианист – солист.

Дисертационният труд на Ива Георгиева „Бончо Бочев, хор „Бодра смяна” и практиката на детските хорове в България (40-те – 70-те години на ХХ век)” съдържа 235 страници, разпределени в увод, шест глави, заключение, библиография и седем приложения.

В **УВОДА** се представя обектът на изследване на дисертация: дейността на Бончо Бочев и „Бодра смяна” „като част от практиката на детските хорове в България през периода 40-те - 70-те години на ХХ век” (стр. 6). Привеждат се доказателства за активността на детските хорове през посочения период и едновременно с това, че „ролята на „Бодра смяна” под диригентството на Бончо Бочев досега не е била обект на самостоятелно научно изследване” (стр.9). Много ясно са посочени начините за постигане на основните цели на изследването –

„систематизация и интерпретация на устойчивите характеристики на работата на „Бодра смяна под ръководството на Бончо Бочев” (стр. 10) чрез:

- „1) проучване на архива на диригента и разкриване на неговите идеи за организация на обучението.....;
- 2) изследване на спецификата на звукоизвличането, подбора на репертоара и концертната дейност на състава по време на неговото ръководство.....;
- 3) обсъждане на влиянието на Бончо Бочев и „Бодра смяна” като модел за практиката на детските хорове в България”.(стр. 10).

ГЛАВА ПЪРВА. ОБЗОР НА ЛИТЕРАТУРАТА

Посочени са два вида източници на информация, върху които авторката стъпва в своя труд. От една страна това са различни изследователски текстове на Аг. Баларева, Д. Русков, П. Чесноков, В. Кръстев, К. Беливанова, Е. Янев и др. Тук са причислени публицистични и мемоарни текстове, сборници по повод годишнини на Б. Бочев и „Бодра смяна”.

От друга страна много важен информационен източник са докладите и статиите на самия Б. Бочев, както и негови ръкописи, хорова документация, учебници. В първа глава, както и в цялата дисертация, има много бележки под линия за максимална изчерпателност на информацията.

ГЛАВА ВТОРА. ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО

Тази глава дава начална и по-обща информация за организацията на дейността в „Бодра смяна”. Подчертава се значението на организационната работа в дейността на диригента, която авторката нарича „учебно - възпитателна дейност” (стр. 27). Тя се спира основно върху три нейни аспекта – „репертоарна политика, солфеджна подготовка и вокална работа”(стр. 28). Друг важен елемент на учебно-възпитателната дейност на Б. Бочев, който за авторката е много съществен, е „емоционалното въздействие на музиката” (стр. 28). Тя изтъква, че в работата на Бочев то е „смисъл и цел на всяка спявка или концерт” (стр. 28).

Ива Георгиева се спира върху дейността на детските хорове на Б. Бочев преди „Бодра смяна”, защото те са важна предпоставка за създаването на успешния учебно-педагогически модел на „Бодра смяна”. Особено внимание се обръща на детския хор „Софийски славейчета”. Първоначално той е създаден като хор към училище „Антим I”, но по-късно се разраства в сборен хор на софийските начални училища, получил името си „Софийски славейчета” през 1939 г. През 1940 г. композиторът Д. Христов става „кръстник” на хора. „„Софийските славейчета” имат много и разнообразни изяви. Сред тях се открояват самостоятелните концерти с 16 – 17 до 20 песни. Изпълняването на такива дълги програми не е типична за времето си практика при детските хорове.”(стр. 34)..... Затова можем да твърдим, че Бончо Бочев обновява функцията на детския хор и го прави пълноценен участник в културния живот на столицата.”(стр. 34). „„Софийските славейчета” са първият (а дълги години и единственият) детски хор, който сътрудничи на тогавашната Софийска народна опера.”(стр. 35).

Много важни са обобщенията на И. Георгиева за значението на „Софийските славейчета” при структуриране принципите на работа на Б. Бочев. „От една страна той изгражда своя детски хор по модела на европейските детски хорове за академично пеене, а от друга – стъпва на традицията на детските китки, без да е техен пряк наследник Съставя сам организационните и художествени принципи в своята репетиционна работа, макар че не спира да се консултира и да търси препоръки. След като е намерил подходяща методика за нотно ограмотвяване,..... Бочев си поставя вече една действително голяма цел – да разрасне своя хор и да го превърне в школа за музикално-певческо обучение.”(стр. 35). На базата на художествено-творческите резултати на „Софийските славейчета” през 1947 година се създава хор „Бодра смяна”.

В тази глава централна е темата за хоровата школа като организационно-педагогическа форма. Авторката подчертава, че за Б. Бочев тя е „организационна форма на работа, при която обучението се води планово, на професионални начала и при професионални постижения..... Основна задача на хоровата школа е да обхване деца в широк възрастов диапазон и да им осигури дългогодишен и пълноценен курс на обучение.”(стр.36).

Засягат се накратко и въпроси, които ще бъдат разгледани по-подробно в други глави на дисертацията, като: задачи и критерии на хоровата школа „Бодра смяна”, хорова документация, подбор и възраст на хористите, видове състави в „Бодра смяна”, репертоарен график и видове репетиции, репертоарни изпити и др.

ГЛАВА ТРЕТА. РЕПЕРТОАРНА ПОЛИТИКА

Авторката обръща внимание, че ще анализира репертоарната политика на хора „главно във връзка с принципите на Бончо Бочев за плавно и систематично музикално-певческо обучение и във взаимодействие с неговите художествени възгледи, определящи облика и развитието на хора.”(стр. 55). Репертоарът на хора се анализира по десетилетия.

Първият период обхваща първите 10 години от историята на хора - 1947 – 1957 година.

„Задачата, която си поставя Б. Бочев през този период, е „Бодра смяна” да се оформи в хорово-певческа школа, като се набляга на солфеджните занятия.”(стр.58). Изпълняват се произведения на Г. Димитров, Ф. Кутев, Л. Пипков, П. Хаджиев, Д. Петков, Св. Обретенов, Т. Попов, Ал. Райчев, П. Ступел, руски автори. Творбите са с разнообразен характер – химни, маршове, възрожденски песни, лирични акапелни песни („Жълта пеперуда”, „Нани ми, нани, Дамянчо”) и др. Включват се някои произведения на западноевропейски композитори (Моцарт, Б. Флийс). Оперният състав на „Бодра смяна” участва в „Борис Годунов”, „Дама Пика”, „Момчил”, „Тоска”, „Бохеми”. Авторката обръща внимание на факта, че до „1952 г., едва на петата година от създаването си, хор „Бодра смяна” има вече репертоар от над 100 творби.”(стр. 66).

През второто десетилетие от историята на хора – 1957 – 1967 г. – той се доказва „и като методически център. Занятията се посещават от диригенти на детски хорове, хористи и музикални педагози, проявяващи интерес към метода на Бончо Бочев, от композитори и поети. Преподавателят по солфедж Ивелин Димитров съобразява изцяло своята работа с обновяващия се репертоар на хора.”(стр. 68). Увеличават се видовете изяви – записи на грамофонни плочи, записи и участия в радиото и телевизията, участия в прегледите на Съюза на българските композитори,

нови заглавия за оперния състав – добавят се участия в оперите „Ивайло“, „Отело“, „Турандот“, „Антигона 43“, концерти в чужбина. Групата на българските композитори, чиито творби са в репертоара на хора, се увеличава - добавят се имената на Ал. Йосифов, Ал. Попов, Б. Елиезер, Ив. Димитров, К. Илиев, Кр. Кюркчийски, Н. Стойков, С. Пиронков и др. Обогатява се и списъкът с чужди автори. Особено важен факт от този период е началото на съвместната творческа дейност (1966 г.) на хор „Бодра смяна“ и Софийският камерен оркестър, днес оркестър „Софийски солисти“, с диригент Васил Казанджиев. „Паметни остават интерпретациите на „Stabat mater“ от Перголези и на шестте мадригала на Монтеверди, които отблязват върхове в нашето изпълнителско изкуство”(стр.75).

Сред основните репертоарни задачи на третото десетилетие в историята на хора под диригентството на Б. Бочев – 1967 – 1977 г. – авторката извежда „баланса между съвременни и класически образци,..... между новонаписани и стари заглавия, между български и чужди автори.”(стр. 76). Съставът започва да участва все повече съвместно с различни оркестри и други хорови състави в изпълнението на кантатно-ораториални творби на Г. Димитров, Дм. Шостакович, Дм. Кабалевски и особено на Л. Пипков („Оратория за нашето време”). През този период като върхово постижение изпъква и творбата на Б. Бритън „Missa brevis in D”, съвместно със Софийския камерен оркестър и В. Казанджиев. В репертоара на „Бодра смяна” има творби от Ренесанса, произведения на Бах, Шуберт, Дебюси, Барток и др.

В тази глава се прави характеристика на репертоара на хора по жанрове и образност на песните: весели, лирични, хумористични, героични и пр., като се подчертава специалното отношение на диригента към лиричните песни. Констатира се, че репертоарната сложност е съобразена с възрастта на хористите. Много важно за Б. Бочев е изискването хористите да се развиват чрез репертоара, да преодоляват определени художествени трудности, за да израстват като певци.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. НОТНА ГРАМОТНОСТ И УЧИЛИЩНО ПЕЕНЕ

В началото на главата се прави уточнение на понятията „нотна грамотност“ и „солфеж“. Разглежда се подробно методът на Б. Тричков за нотно пеене „Стълбица“, който е в основата на нотното огромяване в хор „Бодра смяна“. Б. Бочев е голям привърженик на този метод.

Обучението по солфеж в хора се разглежда много детайлно, като един от основните елементи в работата на хоровата школа. „То осигурява знания по солфеж и хармония на високо ниво.“(стр.93). По време на обучението по солфеж се следи внимателно за звукообразуването, което не трябва да се различава от това, по време на репетициите. Авторката откроява три основни цели на солфежното обучение в хора:

- а) т. нар. „нивелиране“ нивото на знанията на хористите;
- б) повишаване на музикалната култура и продуктивност на хористите;
- в) развитие на хармоничния слух.

Авторката обобщава, че „нотната грамотност на по-напредналите състави е една от причините за пословичната висока продуктивност на „Бодра смяна“ (стр.97).

Важен момент в анализа на солфежното обучение в хора е как то се променя през различните три периода от развитието на хора под ръководството на Б. Бочев. Като примери се привеждат и откритите уроци по солфеж, провеждани в чужбина – Русия, Словения, Естония, Армения, Унгария, Сърбия и др.

Бончо Бочев формулира целта на солфежното обучение така: „повишаване музикалната култура и продуктивност на хористите.....при строга системност и последователност“ на работата. Авторката проследява аналитично метода на солфежна работа на Ивелин Димитров – най-дългогодишният и успешен учител по солфеж в хора.

В тази глава намира място и оценката на работата на Бончо Бочев за музикалното образование в българското училище и училищното пеене. Подчертава се, че „въпреки огромната си заетост в „Бодра смяна“, Бочев влага много време и енергия в писането на учебници за началния и средния курс на общообразователното училище, в подготовката на учители, в изготвянето на учебни програми.“(стр.113).

Тук се коментират съветите, които Б. Бочев дава на учителите по музика – за работата в учебния час, за обвързването ѝ с работата на училищния

хор, за емоционалното възпитание на децата като основа за успешното музикално образование, за квалификацията на учителите по музика, за броя часове по музика, за формите на методическа помощ и др.

Важно място е отредено на учебниците, които Б. Бочев и четири авторски колектива под негово ръководство издават за учениците най-вече от началния курс през периода 50-те - 60-те години на ХХ век.

В края тази глава И. Георгиева обобщава: "многогранната дейност на Б. Бочев..... го превръща в забележителна фигура, белязала както развитието на хоровото ни дело, така и процесите в училищното образование. Постигнатото в резултат на системните усилия на Бочев в областта на музикалното възпитание и нотното оgramотвяване е съизмеримо със значимостта на неговия принос в областта на хоровото музициране и интерпретация." (стр.131).

ГЛАВА ПЕТА. ВОКАЛНАТА РАБОТА

Това е една от най-важните глави на дисертацията на И. Георгиева. Тя представя начина на вокална работа на Б. Бочев, описан в книгата му „Как се създаде и израстна „Бодра смяна“ и в доклад от 14.02.1962 г., посветен именно на този въпрос и изнесен в рамките на курс за хорови диригенти. Б. Бочев определя два важни момента, които се отразяват на вокалното възпитание - „необходим минимум от вокални качества, за който се следи при подбора на хористите, и развитие на гласа в процеса на обучение в хора."(стр.132).

Еталонът за „красива звучност“ Б. Бочев формулира така: „естествено поставен певчески глас; пеене без напрежение, с лекота,..... гласов диапазон от сол-фа на малка октава за алтите и до сол – ла от втора октава за сопраните, гладък преход.....; красив и характерен за партията тембър, динамичен диапазон от пианисимо до форте....."(стр. 143). „Бончо Бочев се стреми към естествено звукоизвличане и леко пеене, което не предизвиква напрежение в гласовия апарат" (стр. 144). Диригентът никъде не говори за „опора“ на звука. Той „се стреми децата сами да осмислят как е правилно да се пее, след като ги накара да почувстват и открият „красивата“ естествена звучност..... Изисква непрекъснат слухов контрол от своите хористи. Те пристъпват към пеенето с представата за търсения звук." (стр. 164).

За диригента от важно значение е правилното организиране на начина на подбор на хористи. При подбора на нови хористи се извършва значителна подготвителна и организационна работа и се наблюдават внимателно три елемента: „музикални способности, вокални качества и емоционалност на изпълнението” (стр.141). Обръща се внимание също на музикалния слух и памет, тъй като те се отразяват върху характера на звука на хора.

Важен е въпросът за вокалната работа в репетиционния процес, като се започне от комплектуването на хористите по партии. Индивидуалното гласово развитие също се следи много внимателно.

Б. Бочев много държи на подреждането на певците в хоровите партии, защото то е „предпоставката за изграждането на двата основни хорови навика – строй и ансамбъл.”(стр.146).

Друг сериозен аспект във вокалната работа на Б. Бочев е системата му за изграждане на хорови и вокални навици – певческа стойка, дишане (вкл. верижно), звукообразуване, дикция. Тези навици се изграждат не само при работа върху отделните песни, но и при разпяването. И тук диригентът спазва определени и изпитани в практиката правила – напр. интонирането със затворена уста, пеенето на точно избрани вокали и пр. Упражненията за разпяване не се сменят през годините, а се търси все по-голяма прецизност в тяхното изпълнение.

За качеството на вокалната работа особено допринася емоционалното и изразителното пеене на хористите. Това е важен принцип в работата на Б. Бочев, който той неотклонно съблюдава. Авторката специално подчертава, че „основното в метода на Бочев е въплътяване на текстовото послание в музикалната тъкан на песента..... По този начин се постига изразителна декламация на текста и се активизира лицеизразът при изпълнението.” (стр.154).

В заключение на тази глава авторката подчертава, че „най-важните задачи на вокалното обучение в „Бодра смяна” са правилното и уеднаквено звукообразуване и дишане, постигане на благородно и закръглено звучене на вокалите, разширяване обема на гласа и изравняване на регистрите, придобиване на гъвкавост на гласовете, емоционалност и изразителност.” (стр.156).

ГЛАВА ШЕСТА. МОДЕЛЪТ НА „БОДРА СМЯНА”

В тази глава се коментира как моделът на работа в „Бодра смяна” се използва от други детски състави у нас. Прави се аналитичен паралел със звука на Детския радиоход с диригент Христо Недялков.

Разглежда се работата на други детски хорове, които следват модела на „Бодра смяна” : детският хор от с. Кардам, Търговишко с диригент Младен Статев, детският хор – Толбухин с диригент Захари Медникаров, детският хор „Бодра песен” – Шумен с диригент Венета Вичева, детският хор - Бургас с диригент Милка Стоева, детският хор „Дружна песен” – Сливен с диригент Методий Григоров. Коментира се как моделът на работа на „Бодра смяна” се отразява върху развитието на тези хорове, пречупен през индивидуалния начин на работа на отделните диригенти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Тук авторката подчертава, че в изследването ѝ „са анализирани основните характеристики на диригентския метод на Бончо Бочев – една от водещите фигури на нашия музикален живот в периода от 40-те до 70-те години на ХХ век. Ръководеният от него хор „Бодра смяна” въплъщава изградените в резултата на дългогодишна практика устойчиви принципи на организация и музикално-певческо обучение, които се оказват определящи за бъдещото развитие на детската хорова самодейност у нас.”(стр. 182 – 183). Проследяват се отново етапите, през които е преминала изследователската работа и се обобщава накратко съдържанието на отделните глави.

БИБЛИОГРАФИЯ

Библиографията, използвана от Ива Георгиева, е много богата и включва сто заглавия на кирилица, четири заглавия на латиница и два интернет източника. Авторските материали на Бончо Бочев са двадесет и осем.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложенията допълват информацията, разглеждана в дисертацията.

Приложение I описва видовете хорова документация, използвана в хор „Бодра смяна”, включително и различните видове хорова карти.

Приложение II представя класификацията на съставите в „Бодра смяна“ според Б. Бочев.

Приложение III описва видовете репетиции в хора и техните цели.

Приложение IV представлява описание на репертоара на „Бодра смяна“ под диригентството на Б. Бочев за периода 40-те – 70-те години на XX век, като творбите са разпределени на български и чужди автори. Това приложение е много ценно като документ.

Приложение V представя солфеджната работа в „Бодра смяна“ на базата на метода „Стълбица“. Тук И. Георгиева коментира и резултатите от проведения от нея с хористи от „Бодра смяна“ практически курс по солфедж в периода 31.10.2018 – май 2019 г. В него тя работи по учебника на Б. Бочев за втори клас, използван и преди в солфеджната подготовка в хора. Целта на този курс авторката определя като проверка как днешните хористи на „Бодра смяна“ работят по методите на Б. Бочев и какви резултати постигат. Констатацията е, че децата усвояват успешно необходимите знания за определения период от време.

Приложение VI е интервю с акад. Васил Казанджиев за неговата работа с „Бодра смяна“ и „Софийски солисти“.

Приложение VII е интервю с Деница Узунова, диригент на хор „Бодра песен“ – Шумен.

АВТОРЕФЕРАТ

В автореферата, с обем 41 страници, авторката в сбита форма, но ясно и конкретно представя най-характерните изводи за различните глави на дисертацията. Авторефератът е с добре премерен обем и е наситен с достатъчно информация. В края му са посочени и ПРИНОСИТЕ НА ТРУДА, които аз приемам изцяло.

Представени са и ПУБЛИКАЦИИТЕ по темата на дисертацията – общо шест – пет на български език и една на английски език.

В декларацията на И. Георгиева за изпълнение на минималните национални изисквания са посочени и участията ѝ в различни научни форуми у нас – общо шест, където също в изнесените доклади се засягат различни въпроси, свързани с темата на дисертацията.

Дисертацията на Ива Георгиева „Бончо Бочев, хор „Бодра смяна” и практиката на детските хорове в България (40-те – 70-те години на XX век)” е много сериозно научно изследване и заслужава висока оценка. Авторката свързва разглежданите въпроси със същността, успехите, проблемите и значението на детското хорово пеене у нас като съществена част от българското хорово-изпълнителско изкуство и българската музикална култура. Дисертационният труд анализира музикално-педагогическата и възпитателна работа на Бончо Бочев с неговия хор „Бодра смяна”, както и влиянието им върху цялостното развитие на детското хорово пеене в България през периода 40-те – 70-те години на XX век. Методът на работа на Б. Бочев е разгледан от различни страни и много задълбочено. За изследователска база служи огромният архив на състава и неговия диригент. Авторката се старее максимално детайлно да го анализира и да направи своите изводи, за да изведе основните принципи на работа, които превръщат „Бодра смяна” в уникална хорова школа за музикално-естетическо възпитание.

Шестте глави на дисертацията изчерпателно представят разглежданите проблеми. Анализът е подкрепен и с използването на богата библиография.

Смятам разглежданата тема в дисертацията не само за много важна за българската музикална култура, но и за много актуална. От една страна изследването се спира на един, до момента недостатъчно изследван, феномен в българската музикална култура - диригента Бончо Бочев и неговия хор „Бодра смяна”. От друга страна - изучаването и популяризирането на модела на „Бодра смяна”, създаден от Б. Бочев и продължен от Лиляна Бочева, е важно за диригентите, посветили се днес, в настоящите трудни условия, на детското хорово пеене.

Невероятните художествени резултати на „Бодра смяна”, изключителните успехи на международната концертна сцена, впечатляващата музикално-възпитателна работа с поколения деца, преминали през забележителната хорова школа на „Бодра смяна” под диригентството на Бончо Бочев и Лиляна Бочева заслужават най-високо професионално признание и са повод за национална гордост.

На базата на всичко гореизложено, убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Ива Георгиева образователната и научна степен „Доктор“.

2 септември 2024 г.
София

проф. д-р Адриана Благоева